

JULIUS MÄGISTE

Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis

avec un resume: Prefixes verbaux empruntés à l'indo-européen par les
langues fennobaltiques

Tartu
1937

Eesti Rahvusraamatukogu: A 28.177:10

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) –miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronkataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- Saate kasutada üksikterminite täistekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstiõtlusprogrammis.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juurdepääsu digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopiat muuks otstarbeks, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/en/agb.html>
- Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nle/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnes Euroopa riigis.

Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

A 28177:10

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XXXII

J. MÄGISTE

**LAENATUD
INDO-EUROOPA VERBIPREFIKSEIST
LÄÄNEMERE-SOOME KEELIS**

AVEC UN RÉSUMÉ :

PRÉFIXES VERBAUX EMPRUNTÉS À L'INDO-
EUROPÉEN PAR LES LANGUES FENNOBALTIQUES

TARTU 1937

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

Kat. 024.
5. 112

497.54

2222

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XXXII

J. MÄGISTE

**LAENATUD
INDO-EUROOPA VERBIPREFIKSEIST
LÄÄNEMERE-SOOME KEELIS**

AVEC UN RÉSUMÉ :

PRÉFIXES VERBAUX EMPRUNTÉS À L'INDO-EUROPEEN PAR LES LANGUES FENNOBALTIQUES

SE 6286 v

Riigiraamatukogu
№. A 28177:10

TARTU 1937

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

Äratrükk ajakirjast „Eesti Keel“ 1937, nr. 3.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1937.

Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis.

I. Sissejuhatuseks.

Läänemere-sm. keelis, nagu üldse sm.-ugri keelis, puuduvad algkeelest päritud põlised, lahutamatud verbiprefiks. Nende asemel tarvitatakse sääal (harilikult mingist kaasusvormist arenenud) partikleid, mis finiiitsete verbivormide täiendina on verbist lahus, selle ees või taga, sageli verbist teiste lauseliikmetega eraldatuina*. Näit. eesti *mine siit ära* = soome *mene pois täältä* (täiendpartikkel *ära, pois*; seevastu ieur. keelist näit. vrd. vn. *yüdü omciöda* samas tähenduses, kusjuures *y-* on lahutamatu prefiks), e. *tuli metsast välja* = sm. *tuli metsästä ulos* (täiendpartikkel *välja, ulos*; vrd. vn. *вышел из леса* — prefiks *вы-*), e. *kui ma majja sisse astusin* (täiendpartikkel *sisse*; vrd. vn. *когда я вошел в дом* — prefiks *во-*) jne. Liivi keele kohta on hulga vastavaid näiteid (*jera läed* 'fort gehen', *ulz läed* 'hinaus gehen', *ül nust* 'hinüber heben, übersetzen' jne.) esitanud juba Wiedemann¹. Niisamuti on lugu ka kõigi teiste lääne-

* Vrd. M. Zsira, *Az obi-ugor igekötök* (Budapest, 1933) — lk. 3—5 probleemi kohta käivat kirjandust, lk. 5—6 sm.-ugri keelte enamikus verbiprefiksitate puudumisest, lk. 36—7 ja 44 vog., ostj. ja ungari keeles omade predispositsioonide põhjal arenenud verbiprefikseist.

¹ Joh. Andreas Sjögren's *Livische Grammatik* (lühendatud LGr.), lk. 43 (§ 51).

mere-sm. keeltega. Läänemere-sm. kirjakeeltes on üksikuis ieur. tõkelaenulisi väljendeis siiski kujunenud ka lahutamatu eesliitiga verbe, näit. e. *alahindab* = sm. *aliarvioi* (vrd. saksa *unterschätzen*, rootsi *underskatta*), e. *tasalülilitama* (vrd. saksa *gleichschalten*), sm. *ylenannan* 'jätan maha, hülgan' (vrd. rootsi *övergiva*) jt. Eriti tugevate võõrmõjude all kannatanud e. ja sm. kirjakeele algusajad on olnud rikkad seda laadi kirjanduslikkude saksa (> eesti, vähem soome) ja rootsi (> sm.) tõkelaenude poolest. Sm. kirjakeele põhjapanija M. Agricola keeles² näit. kohtame eesliitelisi verbe nagu *jällenspalaita*, *edesastua*, *ylitsevoittaa* jne. Järgnevas kavatseme anda kokkusurutud ülevaate läänemere-sm. keelis leiduvaist ieur. leksikaalseist prefiksilaenudest, seepärast aja ja ruumi säästmiseks lubatagu kõnesolevate tõlkekonstruktsioonide puhul piirduda äsjaste põgusate märkmetega.

Teema juurde asudes tähendatagu kõigepäält, et ieur. laenprefiksitate olemasolu läänemere-sm. keelis pole mingi kuulmatu uudis. Liivi keeles ja Põhja-Läti e. murdes on, nagu allpool näeme, juba ammu konstateeritud läti laenprefiksitate esinemist. Kuid nii liivi k. kui ka kõnealuse e. murde kohta on viimasaegsete publikatsioonide ja ainekukogude kaudu meie teadmised tunduvalt täienenud, nii et maksab vahest seda prefiksitate küsimust uuesti päevakorda võtta. Lisaks on ka viimaste vepsa tekstiväljaannete ja kirjakeelsete teoste avaldamisega päevavalgele tulnud mõningaid teatmeid vepsasse laenatud vene verbiprefiksist. Vähe-malt viimased ehk on mõnele uurijale uudiseks.

II. Läti verbiprefiksidad liivis.

Kõik liivis leiduvad läti laenprefiksidad (*ais*, *ap*, *at*, *ie*, *is*, *nuo*, *pa*, *pie*, *põr*, *sa*, *us*) on loendanud juba Wiedemann³. Järgnevas esitame⁴ neist alfabeetse ülevaate, mil-

² Vt. O j a n s u u, *Suomalainen Suomi* III, lk. 128—9.

³ Tsit. t., lk. 44—5 (§ 51).

⁴ Esitatavad andmed on võetud järgmisist allikaist: W i e d e m m a n n, Joh. Andreas Sjögren's *Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch* I (lühendatud LWb.); K e t t u n e n, *Untersuchung über die*

les iga kõne alla tuleva prefiksi valgustamiseks toome valimiku tüüpilisimaid eesliitelise verbi näiteid nii Sjögren - Wiedemanni sõnaraamatu kui ka hilisemate tähtsamate liivi k. allikate materjalidest. Näiteiks on valitud peamiselt selliseid prefiksverbe, mis esinevad mitmes allikas, niisiis peaksid liivis olema eriti üldiselt levinud. Iga liivi verbinäite ainestiku järel esitame selle läti vaste⁶, mis pärast kokkuvõtte tegemisel osutub kasulikuks. Liivis esinevad järgmised läti verbiprefiksud:

ais- (LGr.: „fast überall durch das livische *jera* zu ersetzen“), **aiž-**, **aiz-** — LWb. *aiskiield*, *aiskielda* Sal.⁶ 'absagen, läugnen, verbieten', Kett. *aiskiieldā* 'keelata ära' (lt. *aižliēgt* 'versagen, verbieten; verleugnen')| LWb. *aislāed* 'ausgehen, weggehen, hingehen, vergehen', ULSpr. 129 L *aižlānāt* 'lāinud', 153 li *aižlekšti* 'saabusid', Kett. *aizlā'dā* 'ära minna' (lt. *aižiēt* 'weggehen, hingehen...')| LWb. *aismaks* 'bezahlen, auszahlen', VLL 314 Kr *aizmaksab* 'ich zahle... aus', 539 L *ma... aizmaksab* 'ich werde... bezahlen' (lt. *aižmaksāt* 'bezahlen')| LWb. *aisrūkānd*, *aisrēkānd* 'vorwenden, Ausflüchte machen', Kett. *aižrēkkāndā* 'puigelda, ettekāndeid teha' (lt. *aižrunāt* 'für jemand reden, Fürsprache einlegen, entschuldigen');

ap- (LGr.: „meist für livisches *ümmer*, *jera* [um, be-, ver-]“), **aṗ-**, **app-**, **aṗṗ-**, **aṗṗ-** — LWb. *apail* 'nachlaufen' Kett. *appa'ilā* '(joostes) saavutada' (lt. *apskriet* 'im Laufen überholen')| LWb. *apist* 'sich setzen; besetzen, bepflanzen', ULSpr. 93 Kr *las.ta aṗpištāg* 'istugu ta', Kett. *aṗpi:štā* '(maha) istuda', VLL 378 Kl *apistam* 'sitzen' (lt. *apsēst* 'sich

livische Sprache I (lüh. ULSpr.); sama autori liivi sõnaraamatu käskiri a-st 1925 (lüh. Kett.; see sõnaraamat on palju täielikumana praegu trükkis, kuid allakirjutajal pole kahjuks võimalik olnud teda selle kirjutise jaoks kasutada); Loo rits, Volkslieder der Liven (lüh, VLL).

⁵ Läti vasted on pärit Mühlenbach-Endzelin'i sõnarm-st Lettisch-deutsches Wörterbuch ja selle lisakõitest Ergänzungen und Berichtigungen...

⁶ Sal. = Salatsi (Liivimaa) liivi murre. Liivi küladenimede lühendid on (nagu Loo ritsa VLL-is): L = Luuž, Pz = Piza, Ii = Iira, Uu = Uušküla, Sr = Siikrõg, Ir = Ire, Kr = Koštrõg, Pr = Pitrõg, V = Vaid, Kl = Kuolka.

setzen, sich niederlassen')| LWb. *apmetl*, *apmütl*, Sal. *apmütuld* 'nachdenken, erwägen, bedenken', Kett. *apmētlā* 'kahelda' (lt. *apduōmāt* 'überlegen, bedenken')| LWb. *apvañtl*, *apvañkl*, Sal. *apvañt* 'besehen', Kett. *apvañtlā* 'besehen', VLL 473 L *Apvañt'äl* 'Besiehe' (lt. *apraūdžīt* 'besichtigen, besehen', *apskatīt* 'besehen, beschauen')| LWb. *apvett*, *apvutt*, *aputt* 'sich vornehmen, beschliessen, sich entschliessen', ULSpr. 123 L *si'n um apputtāmist* 'sa pead [ennast] kohustama ('ära võtma')', Kett. *apvettā* 'sich vornehmen', *apvettāmi* 'ettevõte' (lt. *apņemtiēs* 'einen Plan fassen, beabsichtigen, sich vornehmen...');

at- (LGr.: „zu ersetzen durch das livische *taggiš* [*taggis* 'wieder, zurück'] oder *jera* [weg, ver-, ent-, er-]“), **att-**, **at̄-** — LWb. *atand* 'wieder geben, zurück geben', ULSpr. 61 Sr *aitānda... ta'ggiž* 'anna... tagasi', VLL 295 Pr *atāndab* 'wird... zurückgeben' (lt. *atduōt* 'zurückgeben')| LWb. *atkit* 'entsagen; absagen, versagen; aufkündigen; erzählen, berichten', ULSpr. 135 L *atkittiz* 'vastas', Kett. *atkittā* 'ära ütelda, keelduda', VLL 292 Pr *atkitiz* 'atsacija', 'sagte ab (erwiderte)' (lt. *atsacīt* 'entgegnen, antworten; widerrufen, absagen; das Gehörte wieder mitteilen, hersagen', refleks. *-tiēs* 'sich lossagen, entsagen, absagen')| LWb. *atlask* 'entlassen, loslassen; erlassen', ULSpr. 41 Sr *a-ļlas-kimi āb.ļū-ḡ* 'ei tohi silmast lasta ('āralaskmine ei ole')', Kett. *atlasķā* 'lahti lasta' (lt. *atlaist* 'los-, freilassen, befreien, lösen; erlassen, vergeben')| LWb. *atmaks* (*taggis maks*) 'vergelt', ULSpr. 133 L *laz.ļumāl... aīmaksāg* 'jumal... tasugu', Kett. *aīmaksā* 'tagasi maksta, korvata' (lt. *atmaksāt* 'wiederbezahlen, vergelten, sich rächen')| LWb. *attūlda*, Sal. *attulla* 'wiederkommen, ankommen, herkommen', ULSpr. 129 L *attu'ļfi* 'saabusid', 141 säals. *a-ittu'l* 'tuli', 143 li *attuinnāt* 'On tulnud', VLL 581 *iz attu'llō* 'nicht ankam' (lt. *atnākt* 'her-, herbei-, herankommen, herannahen', *atiet* 'zurückkommen, herbeikommen');

ie- (LGr.: „meist zu ersetzen durch das livische *sizāl* [ein, hinein, an]“), **iē-**, **iĕ-**, (?) **i'e-** — ULSpr. 65 Sr *um vōnd.iejelāmist* 'on olnud [palju] tōöd ('on olnud āraela-

mist'), VLL 421 Pr *iejellõ* 'einleben' (lt. *iedzīvuôt* 'wohnen in; bewohnen; sich einleben', vrd. *dzīvuôt*⁷ ka täh. 'arbeiten, beschäftigt sein')| LWb. *ienäed* Pz ja Sal. 'sehen', ULSpr. 117 Kl *ta ienejs* 'ta märkas', 130 L *ta äb uo ienänd* 'tema ei ole märganud', Kett. *ienä'dä: äb vuļ i.* 'vihkab' (lt. *ieraūdžit* 'erblicken, gewahr werden; leiden', *ieredžēt* 'leiden')| LWb. *ietūlda* 'reifen; erwachsen, einkommen', Kett. *ietūlda* 'valmida', VLL 444 V noomen *ietulmōst* 'Einnahme' (lt. *ienākt* 'hereinkommen; einkommen; reif werden')| ULSpr. 80 Kr *i-evañtlēz* 'märkas (vgl. lt. *ieraudzit* 'bemerken')', 99 Kr *ta um | i-evañtlān* 'ta on näinud', VLL 458 L *ievañklist* 'erblickten' (lt. *ieraūdžit* 'erblicken jne.', vrd. eespool)| LWb. *ievedd*, Sal. *ievädd* 'einführen', Kett. *ievē'ddā* 'sisse vedada', VLL 294 L *ievjediz* 'ieveda', 'hat... herein[hin]geführt' (lt. *ievest* 'einführen', *ievadit* 'herein-, hineinführen, herein-, hineingleiten');

is-⁸ (LGr.: „livisch etwa *ulz, jera* [aus, ab, ver-, er-, be-]*), *iz-*, *iš-*, *išs-* — LWb. *iskit* 'aussagen, gestehen, bekennen, beichten; anerkennen; erklären', ULSpr. 65 Sr *ta um... iskittān* 'Ta on... ütelnud', 125, 133 L *iskittiz* 'ütles', VLL 577 V *iskittā* 'aussprechen' (lt. *izrunāt* 'aussprechen, sich unterreden, sprechen')| LWb. *isnākt* Kl 'scheinen; es dünkt', ULSpr. 138 L *vuo | i-znāktān* 'oli näidanud', VLL 586 V *isnā'gfōz* 'schien' (lt. *izrādīt* 'zeigen, sehen lassen, zur Schau stellen', refleks. *-tiēs* 'sich zeigen, sich erweisen, scheinen')| LWb. *isopat* 'auslehren', ULSpr. 65 Sr *um išsoṗpāttān* 'on õpetanud', 119 Kl *i-šs|o-ṗpāttāt* 'välja õpetatud' (lt. *izmācīt* 'belehren, unterrichten, beibringen, dressieren')| ULSpr. 136 L *i-stu'l* 'tuli välja', VLL 379 Kl *istulub* 'kommt... es aus', 411 Pr *kui se rikuz istul* 'wie der Reichtum es zuliess' (lt. *iznākt* 'herauskommen', 'heraus-, aus-, hervorgehen, zustande kommen, werden')| LWb. *isvañt* Sal. 'aussehen', ULSpr. 86 Kr *um... i-švañtlān*

⁷ Liivi *jēllā* ja läti *dzīvuôt* (*dzīvuot*) verbi semasioloogilise vahekorra kohta vt. A r u m a a, EK 1935, lk. 125—6.

⁸ Kettuse käsikirj. sõnastiku andmed selle pref. kohta allakirjutatud puuduvad tarvitada-oleva käsikirja vastavate lehtede kadumamineku tõttu.

'Tema on... vaadanud' (lt. *izredzēt* 'aussehen, sich nach etw. aussehen, ausspähen, genau besehen');

núo- (LGr.: „gleicher Bedeutung mit der vorigen“, s. o. vrd. *is-*), **nuo-**, **nuo-**, **nùo-**, **nu'o-**, **no-** — LWb. *núoand* 'abgeben, weggeben', Kett. *nuo-añdâ* 'ära anda', VLL 426 Pr *noañdõz* 'man gab' (lt. *nùoduôt* 'abgeben, hingeben...')| LWb. *núojell* 'abarbeiten, abdienen', ULSpr. 33 Sr *ta um... nuõje'llân* 'Ta on... (ära) elanud', 70 Uu *nu-õje'llâ* 'ära teha', Kett. *nuõje'llâ* id., VLL 583 L *nojellõ* 'nodzivot', '(ab)leben' (lt. *nùodzĩvuôt* 'längere Zeit, seine Lebenszeit verbringen, verleben, hinleben', 'ableben, verleben', refleks. *-tiês* 'sich abarbeiten, sich abplagen')| LWb. *núojeng* 'seufzen' (Sal. *núopũkt*), ULSpr. 65 Sr *un* (!) *nuõjeñgân* 'on õhanud (hinganud)', Kett. *nuõjeñgâ* 'ära hingata' (lt. *nùopũstiês* 'einen tiefen, schweren Seufzer ausstossen, sich abseufzen')| LWb. *núolæd* 'untergehen (von der Sonne)', ULSpr. 40 Sr *um nu-olã'nt* 'on läinud', Kett. *nuõlã'dâ* 'ära minna', VLL 172 Kr *pjer pãv nolẽmt* 'Nach Sonnenuntergang' (lt. *nùoiêt* 'untergehen', 'weggehen')| LWb. *núomag* 'ausschlafen', ULSpr. 38 Sr *ni-ítam... nu-õma'ggân* 'Nüüd ta on... ära maganud', 104 Kr *võ'l nu-õma'ggân* 'oli (ära) maganud', 134 L *nuõma'ggâ* 'ära magada' (öö), Kett. *nuõma'ggâ* 'välja puhata' (lt. *nùogulêt* 'abschlafen...', 'ausschlafen, ein Schläfchen machen', 'längere Zeit schlafen...')| LWb. *núoop* 'auslernen', ULSpr. 43 Sr *võ'l... nuõõppân* 'oli... ära õppinud', 154 Ii *nu-õõppâ* 'ära õppida', Kett. *nùõõppâ* 'välja õppida' (lt. *nùomãcitiês* 'ablernen, sich (von jem.) aneignen')| LWb. *núorekãnd*, *núorükãnd* 'abreden, abrathen', Pz *ka* 'verabreden', ULSpr. 40 Sr *nu-õrekkãndãtt* 'räägitud', 67 Uu *ne ättã... nuõrekkãndân* 'Nad on... kokku rääkinud' (lt. *nùorunãt* 'verabreden, abmachen, bestimmen', 'abreden, aus dem Sinne reden')| LWb. *núoseõd* 'abessen', ULSpr. 30 Ir *ne aĩ nu'o-siẽnãD* 'nad on (ära-)sõõnud', 69 Uu *ne aĩ nuõsiẽnãD* 'nad on sõõnud', Kett. *nuõsiẽdã* 'ära süüa', VLL 382 Kl *nosiebõd* 'sich sattgegessen haben', 427 Pr *nosiebõd* 'essen sich satt' (lt. *nùõest* 'wegessen', 'abessen, abweiden', 'aufessen, auffressen, verzehren')| LWb. *núotied* 'abmachen, dingen,

ausmachen, bestimmen, fest setzen, anberaumen; vollenden; ausüben, ausrichten, verrichten', ULSpr. 43 Sr *vuõl nuoti'emäst* 'tuli ära teha (*nuo* < lt.)', 70 Uu *nu'oti'edâ* 'ära teha', Kett. *nuõti'edâ* 'ära teha', VLL 482 Pz (Setälä) *nu'otei* 'vollbrachte' (lt. *nüodarit* 'erledigen, begehen, fertig machen, fertig werden mit etw., beenden', ? vrd. ka *nüoderêt* 'abmachen, vereinbaren, abschliessen, verdingen');

pa- (LGr.: „gibt theils auch Verben diminutiven Sinn wie Adjectiven“) — LWb. *pajúod* 'trinken', Kett. *pajúodâ* '(natukese) juua' (lt. *padzeřt* 'gehörig trinken, sich betrinken...')| LWb. *palask* 'los lassen', Kett. *pa-laskâ* 'ära lasta' (lt. *palařst* 'frei-, loslassen')| LWb. *paläed* 'verfallen', Kett. *pa-lä'dâ* 'minna' (lt. *palēt* 'ein wenig gehen')| LWb. *papidd* Sal. 'behalten', Kett. *paõpi'ddâ* 'natuke pidada' (*las... paõpi'ddâg. ibiži paõkkâl*), VLL 407 V *atõ papidanõd* 'haben... behalten' (lt. *paturēt* 'ein wenig, eine kurze Zeit lang halten', 'behalten')| LWb. *patũlda*, Sal. *patulla* 'einholen, erreichen', Kett. *pa-tũlda* 'saavutada' (lt. *panãkt* 'einholen', 'erreichen, erlangen', 'ertappen');

pār-, põr-, põr- (LGr.: „bedeutet meist „über“ [auch in dem Sinne von „zu viel“], „über oder durch etwas hin“) — LWb. *pāreit* 'vorwerfen', Kett. *põreõttâ* 'süüdis-tada (< lt. *pārmäst*)', VLL 455 Kr *põreitõn* 'hat... vorge-worfen' (lt. *pārmest* 'hinüberwerfen', 'vorwerfen, Vorwürfe machen')| LWb. *pārläed, põrläed* 'vorübergehen', Kett. *põr-lä'dâ* 'mõõda minna' (lt. *pāriet* 'hinübergehen', 'vorüber-, vergehen, aufhören, nachlassen')| ULSpr. 127 L *pārmiõlãs* '[kohta] mõteldes' (lt. *pārdüõmât* 'überlegen, bedenken')| LWb. *põrtied* (muitis tied) 'verändern, ummachen', Kett. *põrti'edâ* 'üंबर teha' (lt. *pārdarit* 'ummachen, um-, verwandeln')| LWb. *põrvãnl, pãrvãnl* 'übersehen', Kett. *põr-va'ntlâ* 'üle vaadata' (lt. *pãrrãudzit* 'über-, besehen')| LWb. *pãrvutt* 'einnehmen, besetzen', VLL 453 Kr *um... põrvõttõn* 'hat sich... vergriffen' (lt. *pãrõemt* 'herübernehmen, ent-lehnen', 'übernehmen, auf sich nehmen');

pie- (LGr.: „bedeutet meistens, wie die lettische Prä-position, „an, bei, zu“, entspricht bisweilen auch den deut-schen Vorsyllben be- und ver-“), **pie-, piẽ-, pi'e-** — LWb.

pieand 'vergeben', Sal. ka 'verfaulen', ULSpr. 111 Pr *las. pieāndaḡ* 'et... andku andeks (lt. *pieđuot* 'verzeihen'...)', Kett. *pieāndā* 'andeks anda' (*jumāl pieāndaḡ pättüD*) (lt. *pieđuôt* 'zu-, hingeben', 'verzeihen, vergeben')| LWb. *piejell* 'erleben', ULSpr. 133 L *ta um... pieje'llān* 'ta on... läbi elanud', Kett. *pie-je'llā* 'ära elada' (lt. *pieđzīvuôt* 'erleben, erfahren')| LWb. *piekit* 'ansagen, befehlen', ULSpr. 145 li *ne|pie-ektittābād.* 'Nad ütlevad', Kett. *piekittā* 'ära ütelda, käs-kida' (lt. *pie-runāt* 'nebenbei erwähnen', 'bereden, [zu etw.] bewegen', *pie-sacīt* 'ansagen, einschärfen')| LWb. *piemagg* 'beschlafen, schwängern', Kett. *pie-mā'ggā* 'ära magada' (*pie-mā'gdād. neitst*), VLL 403 Pr *vol piemaggōn* 'hatte... beschlafen' (lt. *pie-gulēt* 'be[i]schlafen, den Beischlaf ausüben')| LWb. *piepall*, Sal. *piepolg* 'anbeten; beten zu Einem', Kett. *piepallā* 'paluda', VLL 413 Kr *piepōlab* 'man bittet' (lt. *pie-lūgt* '[zur Genüge] bitten, anflehen, bittend überreden', 'beten..., = anbeten')| LWb. *piepēt* 'betrügen, verführen', ULSpr. 46 Sr *vol piepiētāt.* 'oli petetud (lt. *pie* — 'bei, an' usw.)', 47 sääls. *piepiētīz* 'pettis ära', Kett. *piepiētā* 'ära petta', VLL 407 Kr *piepjetab* 'betört' (lt. *pie-krāpt* 'betrügen', *pie-viūt* 'betrügen')| LWb. *piepīkst* 'andrücken', ULSpr. 117 Kl *ta um|pi'e|pī-kstān* 'ta on pigistanud', Kett. *piepīkstā* 'pigistada, sundida' (lt. *pie-spiēst* 'andrücken', '[zu etw.] zwingen, antreiben')| LWb. *pievētt*, *pie(v)utt*, Sal. *pieutt* 'annehmen; erhören; erfassen', ULSpr. 140 L *vollū... pie-uitāmist* 'olevat... vastu võtta', sääls. *pie-uitām* 'vastu võtma', Kett. *pie-veitā* '(millekski) võtta, oletada' (lt. *pie-ņemt* 'annehmen; zu-, hinzunehmen; zu sich nehmen');

sa- (LGr.: „bedeutet, ganz wie das verwandte lateinische *con*, theils „zusammen“, theils bezeichnet es eine Vollen-dung oder Intensität in der Handlung, kann also in dem ersten Sinne im Livischen durch *kubbā*, *kubs* ersetzt werden, im zweiten durch *jera* [er-, ver-, zer-]“), harva *sā-* — LWb *sakuts* 'zusammenrufen', Kett. *sa-kutsā* 'kokku kutsuda', VLL 134 L *sakutsiz* 'rief zusammen' (lt. *sasaukt* 'zusammen-rufen...')| LWb. *saloul* Sal. 'trauen, ehelich verbinden', vrd. ULSpr. 53 Sr *mēk sōmā salōlāittāi* 'me saame kokku laula-

tatud', 101 Kr. *nemāt* | *sa-lōlatātt* 'nad on laulatatud', VLL 303 L *salōlatōb* 'savianas', 'wird... trauen' (lt. *salaülāt* 'trauen [perfektiv]') | ULSpr. 93 Kr. *samaḵsān* 'maksnud ära', VLL 437 Pr *um samaksamōst* 'müssen wir... bezahlen' (lt. *samaksāt* 'bezahlen') | LWb. *sapann* Sal. 'sammeln', ULSpr. 132 L *v_ol ni saḵḵpāndāD* 'oli nüüd kokku pandud' (lt. *salikt* 'zusammenlegen, zusammenfügen') | VLL 315 Kr *sāpūtōz vāstō* 'begegnete' (lt. *satikt* 'begegnen, treffen...') | LWb. *sarūkānd* 'sich unterreden, sich unterhalten', ULSpr. 39 Sr *tam...* *sa|rē-ḵkāndānt* | *ku'bbā* 'Ta on... rääkinud kokku', VLL 395 Pr *sarōkandist* 'verabredeten sich' (lt. *sarunāt* 'zusammensprechen, -schwätzen', 'besprechen, bedingen; für sich verdingen') | LWb. *sasād* 'abmachen, ausmachen; sich vertragen, zusammen passen, verträglich leben', ULSpr. 43 Sr *ne sašsādiz* 'Nad said kaubaga kokku (*sa* < lt.)', 118 Kl *sa-šsādān* 'kaubelnud', Kett. *sašsādā* 'teenistusse võtta, kokku leppida', VLL 411 Pr *sasādō* 'einig werden' (lt. *saderēt* 'passen, zusammenpassen, übereinstimmen; sich vertragen', 'einen Vertrag schliessen, übereinkommen...', vrd. lt. *derēt* = liivi *sād* 'dingen, verdingen...') | LWb. *savodl*, *savodl*, *savuodl* 'erwarten', ULSpr. 70, 72 Uu *sa-v_o'dlā* 'ära oodata', Kett. *sa-v_e'dlā* 'oodata', VLL 268 L *savodlub* 'sagaidisi', 'erwartet', 304 Pr *savodlōd* 'erwartest du' (lt. *sagaidīt* '[mit Erfolg] erwarten') | LWb. *savett*, *sa(v)utt*, Sal. *sautt* 'empfangen, annehmen', Sal. *ka* 'ermahnen', ULSpr. 98 Kr *um...* *sa-v_oltān* 'on... võtnud kokku', 141 L *sa-v_ottā* 'kätte saada ('ära võtta)', VLL 238 Pr *savōta* 'empfangen' (lt. *saņemt* 'zusammennehmen, zusammenfassen [eig. u. fig.]', '[er]greifen, -fassen, festnehmen');

us- (LGr.: „[auf, an, über, zu], livisch *ülz*, *ül*, *üllā*, *jūr jürs*“), *uz-*, *ūs-*, *ūz-*, *us-* — LWb. *usand* Kl 'aufgeben, übergeben', ULSpr. 136 L *ū-zāndisti* 'nad andsid üles', Kett. *uzāndā* 'ülesandeks teha; üle anda', *ūzāndā* 'ära, üle anda' (lt. *uzduōt* 'aufgeben, auftragen', 'für jem. od. etw. ausgeben; nennen, melden...') | ULSpr. 128 L *užiamstanād* 'söönud (lt. *uz-* 'auf, nach')', VLL 379 Kl *ūžjamstōb* ~ *užāmstōb* 'Imbiss' (lt. *uzkuōst* 'auf etw. geraten, aufbeissen', 'etwas geniessen, einen Imbiss nehmen', noomen *uzkuōda*,

uzkuods 'der Imbiss')| LWb. *uskazz* Sal. 'aufwachsen', ULSpr. 59 *lib_ūska'zzān* 'saab välja kasvanud' (vili), VLL 323 Pr *uzkaziz* 'wuchs... auf' (lt. *uzaūgt* 'aufwachsen, erwachsen')| LWb. *usnutt* 'zurufen', Kett. *ūznuttā* '(juurde) kutsuda' (lt. *uzbrēkt* 'anschreien, grob zurufen', *uzsāukt* 'zurufen')| LWb. *uspidd* 'erhalten, aufrecht halten', Kett. *ūspi'ddā* 'üleval pidada', *ūspidāmi* 'ülevalpidamine' (lt. *uzturēt* 'aufhalten', 'aufrechterhalten')| LWb. *usvutt* 'aufnehmen', Sal. *usutt* 'annehmen, übernehmen', VLL 378 Kl *uzvōtabōd* 'nehmen... auf' (lt. *uzņēmt*, *-nēmt* 'aufnehmen, aufheben', 'übernehmen, auf sich nehmen').

Väga harva võib tarvitada-olevais liivi ainestikes kohata kahekordselt prefigeeritud verbi. Allakirjutanule on selle kohta kätte sattunud ainult üks näide, nimelt *nuo-is-*: ULSpr. 136 L *nu-ḡisti'edā* 'teha'. Kahekordset prefigeerimist leidub ka mõjustanud lätis, näit.⁹ *nuosakliedza* (~ *aizakliedza*) *vanadziņš* 'der Habicht tat einen Schrei' (*nuo-sa-*, *aiz-sa-*).

Äsja nähtud ja näidetega valgustatud liivi laenprefiksitate häälikuliseks sidumiseks vastavate läti substraatidega ei kulu palju sõnu, eriti kuna läti vastavaist prepositsioon-prefikseist on andnud hää ülevaate Endzelin. Viidates viimase käsitlusele¹⁰ võime siin lühidalt konstateerida: liivi *ais-*, *aiz-*, *aiz-* < läti *āiz-*, *aiz-* tähenduses 'hinter' jne.; lv. *ap-*, *aḡ-*, *app-*, *aḡḡ-* < lt. *ap-* 'um' jne.; lv. *at-*, *aḡ-*, *aḡḡ-* < lt. *at-* 'zurück, wi(e)der' jne.; lv. *ie-*, *iḡ-*, *iḡḡ-*, (?) *i'e-* < lt. *ie-*, *ie-* 'hinein' jne.; lv. *is-*, *iz-*, *iḡ-*, *iḡḡ-* < lt. *iz-*, (eriti Lääne-Kuramaa) *is-* 'aus-' jne.; lv. *nūo-*, *nuḡ-*, *nuo-*, *nūḡ-*, *nu'o-*, *no-* < lt. *nūo-*, (haruldasem murdeline) *no-*

⁹ Vt. Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 512 (§ 54-g).

¹⁰ Sama t., lk. 485—9, eriti lk. 488—9 (§ 500) läti verbiprefiks *aiz-* (*āiz*); lk. 489—491, eriti lk. 491 (§ 507) verbipref. *ap-*; lk. 494—7, eriti lk. 496—7 (§ 515) verbipref. *at-*; lk. 503—5 (eriti § 530) verbipref. *ie-*, *ie-*; lk. 505—6 (eriti § 534) verbipref. *iz-*; lk. 509—513, eriti lk. 511—513 (§ 544) verbipref. *nūo-*; lk. 513—516, eriti lk. 515—516 (§ 548) verbipref. *pa-*; lk. 517—522, eriti lk. 521—2 (§ 554) verbipref. *pār-*; lk. 524—6, eriti lk. 526 (§ 562) verbipref. *pie-*; lk. 530—532, eriti lk. 531—2 (§ 570) verbipref. *sa-*; lk. 532—7, eriti lk. 537 (§ 578) verbipref. *uz-*, *ūz-*.

(tähendab suundumist ülevalt alla jne.); lv. *pa-* < lt. *pa-* 'unter' jne.; lv. *pār-, pōr-, pōr-* (*ā*-line kaju esinemas lääne-, *ō*- resp. *ō*-line idaliivi näiteis) < lt. *pār-* '(hin)durch-' jne.; lv. *pie-, piē-, piē-, pīe-* < lt. *pie-, pie-* '(her)an-, (hin)zu-, (her)bei-' jne.; lv. *sa-*, (?) *sā-* < lt. *sa-* 'zusammen-' jne.; lv. *us-, uz-, uš-, ūs-, ūz-* < lt. *uz-*, (eriti Lääne-Kuramaa murd. pikkvokaalne) *ūz-* 'hinauf-' jne. Kõigis ülemal-vaadeldud sõnajuhtumais (kokku 67) märkame liivi prefiksaalverbide ja nende (sulgudes antud) läti vastete võrdlemisel, et liivi verbi tähenduslikule sisule vastab läti vastes täpne (või vähemalt peagu täpne) tähendussisu. Liivis neil verbidel pole iseseisvaid, nende läti vasteist erinevaid tähenduskülgi, või neil harvadel kordadel, kus seda näikse esinevat (näit. *is*-prefiksi all juhtum *istul* 'zuliess'), tekib põhjendatud kahtlus, kas vahest liivi tsitaadis lihtsalt pole tegu ebatäpse või vähemalt liiga vaba tõlkega, nii et tähenduserivus võib olla näiline. Vaadeldavate näidete hulk on küllalt suur selleks, et tohime vist küll äsjaõeldust järeldada: liivi prefiksaalverbid on üldiselt (kui eranditega, siis väga vähestega) läti tõlkelaenud, millesdes prefiksosa esineb tõlkimata leksikaal-laenuna. Selle tõttu laenprefiksil pole liivis iseseisvaid, läti keeletarvitusest erinevaid tähenduslikke nüansse. Kui tahaksime analüüsida liivi prefiksitate tähenduslikku külge (kokkuvõtlikult on seda teinud *Wiedemann* eespool näidete esituses iga prefiksi päälkirjas toodud LGr-teose sulg-tsitaatides), siis jõuaksime välja samadele prefiksitate funktsioonirühmadele, mis on läti k. kohta andnud *Endzelin*¹¹. Seda tõenäolisust arvestades ja semasioloogiliste prefiksiprobleemide pikale-venimist neile etümoloogilisile ridadele talumatuks pidades loobume liivi laenprefiksitate funktsioonide ligemast jälgimisest. Viimaseks tööks oleks vajaline võimalikus täielikkuses esile tuua kogu liivi prefiksverbide ainestik, mis sellele kirjutisele võetud raamid kaugelt ületaks.

Liivi laenprefiksitate esinemissageduse kohta võib siinse käsitelu aluseks olnud ainestiku põhjal tähendada, et kõige sagedamini esinevad *pie-*, *nuo-* ning *sa-*, hoopis vähem

¹¹ Vt. Lettische Grammatik, eelmises alamärkuses tsiteeritud §§.

ais-, *pār-* (*pōr-*) ning *pa-*, ja keskmise esinemissagedusega prefiksrite hulka kuuluvad *ap-*, *at-*, *ie-*, *is-* ning *us-* (*ūs-*). See on üldmuljeline pilt, mida Kettuse suure liivi sõnaraamatu ilmumine võib ehk muuta. Kui Sjögren-Wiedemanni LWb-i järgi statistikat¹² teha, avaneb järgmine sagedusjärjekord: *ais-* 10, *pa-* 16, *pār-* (*pōr-*) 16, *us-* 18, *ap-* 30, *pie-* 32, *at-* 34, *nūo-* 38, *sa-* 39, *is-* 58. Üllatav on *is-* prefiksi nii domineeriv asend. Osalt võib see seletuda sellega, et *is-* näikse olnuvat eriti sagedane väljasurnud Sal. murdes, millise murde ainestik LWb-is mõjustab arvu suhteid. Kuid ka LWb-i teiste prefiksrite materjalis on tähelepanndav koht Sal. murde näiteil, sest selles läti k. survel väljasurnud murdes on läti laenainesed, muidugi siis ka prefiksrid, eriti tugevasti esindatud. Niisiis frekventsistatistikast ei saa välja koorida mingit absoluutset tõde.

Oleme eespool kogu aeg silmas pidanud päämiselt liivi rahvakeele prefiksrite sõnastike ja rahvakeeletekstide andmeil. Lv. kirjakeeles on olukord teine. Kirjakeele varasemais algmeis leiame küll, nagu rahvakeele-andmeiski, laenprefiksrite. Võetagu mõned näited J. Prinz'i tehtud Matteuse evangeeliumi tõlkest¹³: *savarūb* 'kogub, põimab' III/12, *iskaibās* 'pihtides, '(üles) tunnistades' III/6, *atkuostis* 'kostas, vastas' III/15, *piepālad* 'palud, kummardad' IV/9, *nūoantōd* 'ära antud' IV/12, *ievañklis* 'nägi, märkas' IV/18, *apists* 'istus maha, võttis istet' V/1 jne. Sama ilmneb sellesama evang. hilisemas, 1880-nda aasta tõlkes^{13a}: *piepālam* 'kummardama, paluma' II/2, *piepālist* 'kummardasid' II/11, *atrōfahndis* 'vastas' III/15, *atfierigid patihst* 'pöörduge ümber pattudest' jne. Liivi kirjakeele tõeline sünd 1920-ndail aastail toimub jällegi prefiksrite tarvitamise tähe all, nimelt leiame prefiksrite kõigis Akad. Emakeele Seltsi toimetistena ilmunud liivi lugemikes¹⁴, millede toimetajaiks

¹² Järgnevas esitatavad loendusarvud võivad eri loendajail teatavas piirides kõlkuda, olenedes loendamise aluseist. Niisiis need arvud pole absoluutsed.

¹³ Vt. LGr., lk. 377–8.

^{13a} Püva Matteus Evangelium lühbiffi (Pehterburgs), lk. 3, 5, 7.

¹⁴ Esimene Liivi lugemik (a. 1921), Teine liivi lugemik (a. 1922), Kolmas l. l. (a. 1923), Neljas l. l. (a. 1924), Viies l. l. (a. 1926).

on olnud Loorits, Kettunen ja A. Skadin. Võtkem olukorra illustreerimiseks ainult üks näide iga esineva prefiksverbi kohta A. Skadini toimetatud „Kolmandast liivi lugemikust“¹⁵: *um... sakēratād* 'on kokku säetud (k. kirjutatud)', *mād joud piepūtāb* 'meie jõud on puudulik, ei piisa', *ievallā* '(sisse) valada', *um... nosaddān* 'on (alla, madalale) langenud', *izkutsiz min tādālpānmāz* 'aratas (kutsus välja) mu tähelepanu', *aptōitāz* 'lubasin, andsin tõotuse', *aizvōb* '(välja) viib', *pašēdiz* 'meelitas', *atlaskiz* 'laskis lahti', *uzrōkandōz* '(noomivalt?) rääkis'. Liivi kirjakeele kõige viimases arenemisjärgus ilmneb verbiprefiksrite kui letitsismide teadlik-puristlik vältimine¹⁶.

Möödamannes meenutatagu lõppeks, et osa verbiprefiksina laenatud läti prepositsioone esineb liivis ka teistsuguseis funktsioonides. Kõige laiem on väljaspool verbaalprefiks funktsioone *pa-* tarvitamine, nimelt distributiivselt koos instruktiiviga nagu¹⁷ *pakakšīn*, *pašōrin* 'paarweise, zu zwei und zwei' (vrd. lt.¹⁸ *pa diviem* 'zu zweien', *pa pašiem* 'paarweise'), väljendeis nagu LWb. *mis pa* 'was für ein' (vrd. lt.¹⁹ *kas pa[r]* 'was für ein'), moderatiivadjektiivitüübis²⁰ *palaigā* 'etwas breit' (vrd. lt. *paplats* 'ziemlich breit'), ühenduses translatiiv-komitatiiviga²¹ nagu *pa pētājiks* 'als Lügner' (vrd. lt.²² instruktiivkonstruktsiooni nagu *pa[r]* *žagatu* 'als Elster'), liitsõnus nagu *palounag* 'Vesper-

¹⁵ Näited esitamise järjekorras lk. 3, 4, 5, 6, 9, 12, 15, 14.

¹⁶ Prefikseid pole kohanud K. Stalte toimetatavas ajakirjas „Līvli“ (katseks on läbi vaadatud 1935. a. nr. 7 ja 1936. a. nr-d 1, 2, 3, 5 ja 7), L. Rudzīti toim. liivlaste kalendris Līvōd Rāndalist āgārāntōz I—II (a. 1933—4), P. Dambergi lugemikus Jemakiel lugdōbrāntōz (a. 1935), E. Vaalgamaa toim. M. Lutheri Piški katkismus'es (ilm. a. 1936).

¹⁷ Vt. LGr., lk. 43 (§ 50) ja 190 (§ 172).

¹⁸ Mühlenbach-Endzelini tsit. sõnarm. s. v. *pa*, vrd. ka Endzelin, Lettische Gramm., lk. 515 (§ 546-e).

¹⁹ Sama läti sõnarm., s. v. *par*, sama grammatika, lk. 520 (§ 552-h).

²⁰ LGr., lk. 43 (§ 50).

²¹ Sääls., lk. 79 (§ 78-1).

²² Vt. tsit. läti sõnarm., s. v. *par*, vrd. ka Endzelini tsit. gramm., lk. 520 (§ 552-g).

brot' (vrd. lt.²³ *palaunadze* 'die Vesperzeit, das Vesperbrot' jne.). Teiste läti prepositsioonide esinemine liivis väljaspool verbiprefiksi funktsiooni on juba haruldasem, siiski kohtame tõlkelaenulisi liitsõnu nagu LWb. *atkūnš*, *-kūntš* 'Neidnagel', Kett. *atknntš* 'nahk küüne ääres' (vrd. lt. *atnadzis* jne. 'der Nietnagel'), LWb. *saruja* 'kränklich' (vrd. lt. verbi *saslimt* 'krank werden' ~*saslimuôt*), LWb. *ussūna* Sal. 'Zuname' (vrd. lt. *uzvārds*, *-vārde* 'der Familienname')²⁴. Läti prepositsioonide mitteverbaalse tarvitamise kohta liivis, mille käsitelu otseselt ei kuulu neile ridadele, jätkugu neistki lühimärkmeist.

Märkmeid liivi puhtläti päritoluga prefiksverbide ja verbiprefiksitate tõlkimise kohta vt. allpool lk. 80.

II. Läti verbiprefiksids leivu (Koiva eesti) murdes.

Liivi keele kõrval on teiseks tugeva läti mõju aluseks läänemere-sm. keelealaks Kirde-Läti nn. leivude (Seltini ja Alamõisa eestlaste) murre, kus samuti ootuspärastena leiame läti laenprefikseid. Sjögren²⁵ oma väheseis selle murde kohta käivais andmeis veel ei maini neid prefikseid, kuid Wiedemann²⁶ kõnealust murret käsitledes juba esitab prefiksitarvituse leivu murde letitsismide hulgas: „endlich ist ohne Zweifel lettisch die freilich viel seltener als im Livischen vorkommende Zusammensetzung der Verba mit untrennbaren (lettischen) Adverben, wie *tema mulle es atanna tad rahad* (er gab mir das Geld nicht ab)“.

AES-i leivu murde sedelitekogu EKA-s oma selles osas, mis on kogunud V. Niilus ja P. Ariste (a. 1935—6,

²³ Läti *pa*-liste liitsõnade kohta vt. Endzeliini tsit. gramm., lk. 515 (§ 547).

²⁴ Läti *at-* ja *uz-*prepositsiooniga moodustatud liitsõnade kohta vt. Endzeliini tsit. gramm., lk. 497 (§ 516) ja 536 (§ 577).

²⁵ *Mélanges Russes...* de l'Académie Imp. des Sciences de St.-Pétersbourg, Tome I (1851), lk. 161 jj.

²⁶ *Bulletin de l'Académie Imp. des Sciences de St.-Pétersbourg*, Tome treizième (1869), veerg 501—2. Sama tekst vähe teisendatult sääls., v. 518: *Tema mulle es atanna tād rahad* (er hat mir das Geld nicht abgegeben).

tsiteeritakse siin AES; mitte aga varemini kogutud P. Voollaine' ainstikes), sisaldab värskeid lisandeid Wiedemanni üheainsa näitega piirduvale viitele. Prefiksimateerijale sisaldavad ka Niiluse samamurdelised käsikirj. tekstikogud AES-is (tsiteeritakse edasi MT 154 ja 167). Kokku võttes on leivu murde ainstikes teatmeid järgmiste läti verbiprefiksitate esinemisest:

at-: Wiedemanni *es atanna* (vrd. eespool lt. *atduôt*, liivi *at-* all) | MT 154, lk. 1 *iezamā ist atsaisma* (= isamaad kaitsma; vrd. lt. *atstāvēt* 'verteidigen');

is-: AES *is veija is-piitta* 'ei võinud taluda, välja kannatada' (vrd. lt. *izturēt* 'aushalten, ertragen');

nū-: AES *nū-laskanu* 'laial teel, käest ära' (vrd. lt. partitsiipi *nuolaidies* 'liederlich, heruntergekommen' verbist *nuolaistiēs*);

pa- MT 154, lk. 8 *añd kiṣṣikse palakkū* (= annab keokese lakkuda; lt. *palaizīt* 'ein wenig lecken', *palaktiēs* 'ein wenig fressen, saufen [von Hunden und Katzen]');

pi-, pī-, pī-, pī-: MT 154, lk. 28 *piṣana māl'e mi patu* ? 'anna andeks meile meie patud', *mi piṣaname* 'meie anname andeks', lk. 62 *am pī-añdanu patte* 'on andestanud patte' (pastor), lk. 68 *laṣ piañda* 'andku andeks', *oñḡew pī-añt* 'olevat andeks antud' (lt. *pieduôt*, vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | MT 167, lk. 8 *oñḡew... piṣittanu* (= olevat ette heitnud, vrd. lt. *piemest* 'vorwerfen' jne.) | AES *tā mīṣ* *oñ pīdūõnu* 'see mees on joobunud, purjus' (lt. *piedzeft* 'volltrinken', 'sich betrinken', refleks. *-tiēs* 'sich volltrinken; sich betrinken, besaufen') | AES *pi-pāttamin* 'pierunašana' (lt. *pierunāt* 'bereden, (zu etw.) bewegen' jne., vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | MT 167, lk. 6 *pipiṣittet* 'sunnitud, surutud', AES *pi-piṣittamin* (tõlge puudub: lt. *piespiēst*, vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | AES *pi-v'eda magnēfi* 'veab juurde magneti' (lt. *pievest* 'heran-, hinführen');

sa-: AES *saṣpāttama* 'sa-pajatama', 'kokku rääkima, läbi kõnelema' (lt. *sarunāt*, vrd. liivi *sa-* all ülemaal).

Leivu murde kohta käivad äsjased andmed on kahtlemata oma ulatuselt juhuslikud. Nimmelise otsimise päale võiks küllap prefiksimateerijale säält veel juurde tulla (Niiluse

teeteil). Prefikseist *pi-*, *pt-* näikse olevat levinenuim. Nagu liivis, on ka siin jälgi verbiprefikseina esinevate läti prepositsioonide mitteverbaalsest tarvitamisest, eriti *pa-* puhul. Näit. AES *at-k^oži* 'järelpulg, järelsööming pärast pulma' (vrd. lt. *atkāzas, atkāži* 'die Nachfeier der Hochzeit. .'), *pa_rāzikste* 'vähehaaval' ~ *parā.zikste* 'raasukehaaval', *pa kouđži* 'kuudekaupa' (vrd. eespool, lk. 77 liivi *papōrin* < lt. *pa pāriem*), *pajema* 'emak', *pajeza* 'isak', (vrd. lt.²⁷ *pamāte* 'die Stiefmutter', *patēvis, patēvs* 'der Stiefvater'). Ka leivu murdes, niisama kui liiviski, on need nominaalsed prepositsioonitarvituse juhtumid ja vähe eespool nähtud prefiksverbid tõlkelaenulist algupära: prefiks *at-*, *pa-* jne. on otsene leksikaallaen lätist (vrd. eespool lk. 74 — 5 vastavate liivi prefiksitate vaatlust), kuid omakeelne järgosa neis on sõnasõnaline tõlge läti keelest. Esineb ilmsesti ka juhtumeid, kus läti prefiksverbid on täies ulatuses, s. o. ka prefiksi-osas, tõlgitud, näit. AES *oļte k^ookku pātteļi* 'oli kokku räägitud' (vrd. lt. *sarunāt* — siin ka *sa-* 'kokku' tõlgitud). Teiselt poolt on muidugi leivus ka prefiksverbe, mis täielikult, s. o. niihästi prefiksi- kui verbitüve-osas, on lätist laenatud, näit. *patīkkama* 'meeldima' (< lt. *patikt* 'gefallen'), *sūk at-rage_u* 'toit muutub vastikuks', (deverbaalnoomen) *at-rage_us* 'rõhitis' (vrd. lt. *atraūgātiēs* 'rülpsen, aufstossen'). Viimast laadi prefikslaenudel on muidugi olnud teatav osa täita lt. verbiprefiksitate omadesse verbidesse kodundamisel. Liiviski pole puudu sellistest täis-leksikaallaenudest (näit. LWb. *aisbrouts* Sal. 'abfahren, wegfahren' < lt. *àizbràukt* 'wegfahren, hinfahren', *apküop* 'pflegen, warten, sorgen für etwas' < lt. *apküopt* 'pflegen, verpflegen' jne.) ega prefiksverbide puhttõkelistest konstruktsioonidest (näit. *ūļ nust* 'hinüberheben, übersetzen' < lt. *pārcelt* 'übersetzen, hinübersetzen', 'übersetzen [in eine andere Sprache]', *kubbâ kuts* 'zusammenrufen' < lt. *sasàukt* 'zusammenrufen. . .' jne.). Liivis võib märgata isegi pleonastilist tõlgitud prefiksi esinemist laenprefiksilise verbi ühenduses, nagu ülemal lk. 73

²⁷ Selliste läti liitsõnade kohta vt. Endzeliņ, Lettische Grammatik, lk. 515 (§ 547).

lv. *sa-* all lauses *tam... sa-re-čkāndānt* | *ku'bbā* (NB *sa-... ku'bbā!*). Puhtlāti päritoluga prefiksverbide käsitletu ja läti prefiksverbide puhttõkeliste konstruksioonide küsimus leivu murdes ja liivis ei saa siinkohal tulla üksikasjalisemale arutlemisele — need on pikemat erikäsitletu nõudvad laenuprobleemid. — Leivu prefikseist väärivad erilist häälikulist esiletõstmist *nū-* ja *pi-*, *pī-*, *pi-*, *pī-* (vrd. eespool lk. 74—5 liivi diftongilisi *nūq-*, *piq-* jt.). Nende vokalism viitab idaläti²⁸ murdelisile prefiksikujudele *nu* ja *pi*.

Läti mõjusid leidub tunduval määral pääle leivu murde veel Lutsi eestlaste keeles, kuid ükski selle murde kohta käiv allikas (Kallas, AES-is P. Voolaine ja A. Sanga käsikirj. kogud) ei anna teateid sääseist läti laenprefikseist. Tõenäoselt puuduvad viimased lutsi murdes²⁹. Üksikuid läti prepositsioone sisaldavaid läti leksikaalseid sugemeid siiski on tunginud lutsi murdesse, näit. AES *ā atlasš-sit* 'отростки гонит' (< lt. *atlase*, *atlass* 'Wurzelschössling, Sprössling' <? kontaminatsioonist *atvase* + *atlasas*).

Lõpuks võib eesti k. leiduvate laenprefiksitate puhul veel märkida, et eP murdeisse on laenatud³⁰ alamsaksast *vor-* > *võr-* teatavasse noomeneisse (*väärkaup*, *-rüütel* jt.) ja G. Mülleril esineb sama prefiksiti sisaldav laenverb *vor-* dehninuth < *vordenen*.

III. Läti laenprefikseid kreevinite keeles?

Lätlaste keskel elutsenud ja lätlasisse sulanenud Bauske ümbruse vadjalaste, kreevinite keelejäänuseis on loomulikult rohkesti letitsime, ja nii võiks ka sääal oodata läti laenprefikseid. Kreevinite keele nappides, puuduliku ülestähendusega jäänuseis siiski pole ühtki kindlat teadet läti prefiksitate tarvitamisest kreevinite omade verbide ühenduses. Siinkohal on siiski põhjust mainida kreevinite keelt,

²⁸ Vt. Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 509 (§ 541, *nūo* ~ *nu*), lk. 524 (§ 559, *pie* ~ *pe* ~ *pi*).

²⁹ Seda kinnitab ka lutsilase J. Nikanovi kirjalik teade allakirjutanule.

³⁰ Vt. Ariste, E. Kirj. 1928, lk. 598—601.

sest Wiedemann³¹ oma kreevinite keelejäänuste väljaandes on arvanud leidvat ühe *sa*-prefiksi juhtumi: (tõlge Luuka evang. XV/24) *tam elli kawant, un tas on savatta* = (Wiedemanni konjektuur) *tämä oli kawond un tas on sawõtetu* [? od. *sädu*]. Sisuliselt oleks võimalik see tõlgitsus 'tema oli kadunud ja on jälle vastu võetud (resp. saadud)', kusjuures **sawõtetu* (pigemini **savõtettu*) võiks olla prefiksi säilitanud tõlge läti verbist *saņemt*, mis ms. tähendab 'entgegennehmen, empfangen, bekommen'. Kuid kindel see tõlgitsus pole, sest niisugusel korral oleks tegu ebatäpse tõlkega: evangeeliumi vastav koht on tõlgitud lätiis 'atrasts' (vrd. lt. verbi *atrast* 'wieder auffinden, wiederfinden jne. '), eestis 'leitud'. Päälegi on originaali sõnakuju *šavattu* nii ilmselt vigane ja mitmemõtteline, et seda võiks tõlgitseda ka teisiti (? **sātu*, ? **savutettu*). Prefiksilise leksikaallaenuna võib kreevinite keeles arvesse tulla *salutti*³²: (Luuka evang. XV/20) *temm telli šalutti senn kauta* = (Wiedemanni konjektuur) *tämä täle salutti sen kauda* = pigemini... *tälle... kautta*, tõlgitud eesti testamendis 'temale sai hale meel'. Wiedemann on tõlkinud *šalutti* 'Mitleid haben, er hatte M. [vgl. lett. *lutteht*]'. Laenu lähtekohaks on vahest *sa*-prefiksiline lt. verb, vrd. *lutēt* 'zärteln, verzärteln', *salutināt* 'eine gewisse Zeit hindurch verwöhnen'.

IV. Vene laenprefikseid vepsas.

Ainukeseks lmsm. keeleks, kus on võimalik konstateerida venest laenatud verbiprefikseid, on vepsa keel. Teistes võrdlemisi tugevategi vn. mõjude aluseis lmsm. keelises (karj.-aun.-löödis, vadjas ja eesti lutsi ja setu murdes) pole vähemalt allakirjutatule kättesaadava ainestiku põhjal olnud leida jälgi kõnesolevaist vn. laenprefikseist. Vepsa k. kohta on vastavaid andmeid vepsL (üks näide) ja päämiselt just vepsK murdeist, eriti viimasemurdelisest vepsa kirjakeelest. Needki kasutada-olevad vähesed andmed pärinevad vii-

³¹ Über die Nationalität und die Sprache der... Kreewinen in Kurland (a. 1871), lk. 66 ja 97. Lk. 81 Wiedemann tõlgib *šawata* 'gefunden, erlangt?', lk. 86 'gefunden'.

³² Vt. tsit. t., lk. 66, 90, 97.

mase kahekümne aasta taguseist vepsa k. allikaist, mitte vanemaist. Seni on silma puutunud märke kahe vn. laen-prefiksi, *do-* ja *pere-*, esinemisest vepsas —

do-: LitHr³³ lk. 28 *ij doajand Žilin* (= ei sõitnud sihtkohani, sihtkohale lähemale Ž.), lk. 41 *ij doajetut* (= [nad] ei sõitnud sihtkohani, lõpuni, pärale; vrd. vn.³⁴ *доѣхать, доѣзжать* до чего, ѣдучи достигать какого-либо мѣста, прибывать куда-либо)| LitHr lk. 48 *Ij dojoksend Semoi budkahasei* (= ei joosnud Semoi [välja] kuni putkani; vrd. vn. *добѣжать, достигнуть бѣгомъ извѣстнаго мѣста, грани*)| vepsK Šimgärv³⁵ *hän ne tšen va tšan dokandžiši* 'Hän tämän kohdun kantoi loppuun' (vrd. vn. *доноситъ, донашивать* одежду на себѣ или складываемыя гдѣ тяжести, носить послѣдки, остатки...)| LitHr lk. 72 *ij voidn nikut dopajatada kyndlita* (= ei saanud kuidagi pisarateta lõpuni räakida, jutustada; vrd. vn. *досказатъ, досказывать* что, оканчивать рѣчь, договаривать...)| LitHr lk. 49 *emboi dosiišta, langten* (= ma ei saa, suuda lõpuni seista, langen [maha]; vrd. vn. *достоятъ, доставивать, выстаивать, стоять до конца или до чего-либо*)| vepsL³⁶ Kortlaht *ne tšen lei ban dosõhtiba* 'Sen leivän söivät loppuun' (vrd. vn. *доѣсть, доводить* что, съѣдать до конца; ѣсть остатки...);

pere-: LitHr lk. 15 *ij voidn perehüppähtada* (= ei saanud, suutnud üle hüppata; vrd. vn. *перепрыгивать, перепрыгнуть* черезъ ровъ, черезъ заборъ, ... перекинуться прыжкомъ)| LitHr lk. 13 *Heikahf hän, miše perekidastada revind* (= ta hõigahtas, et mõirgamisest üle karjuda; vrd. vn. *перекричатъ, перекрикивать* кого, кричать сильнѣе, громче, осиливать крикомъ своимъ крикъ другого, заглушать)| LitHr lk. 61 *Peresanugat i kirjuta-*

³³ LitHr = F. A. Andrejev, Literaturnij hrestomatij... Kuumanž opendužvož (1934). Säälses kirjaviisis on muudetud tsitaatides ristkriipsuga z = ž-ks, š = š-ks.

³⁴ Järgnevate vn. paralleelide tsiteerimiskohaks on Даль, Толковый словарь².

³⁵ Vt. Kettunen ja P. Siro, Näytteitä vepsän murteista, lk. 117.

³⁶ Kettunen, Näytteitä etelävepsästä I, lk. 114. Vrd. ka sama, LVNA II, lk. 85 (sõnaderegister) *do-* < vn. *do-* (*dosõhtibad* 'lõpuni söid').

gat (= jutustage [õelge] ümber ja kirjutage; vrd. vn. *пересказывать, пересказывать что, сказывать снова, опять, рассказывать сызнова*).

Nagu eespool-käsiteldud lv. ja leivu juhtumid, on ka äsjased vepsa näited pooltõkelised: eelosa neil (*do-, pere-*) on vn. leksikaallaen, järgosa — tõlge venest (vrd. *kidastada = кричать, sanuda = сказывать, сказывать* jne.). Laenprefiksids vepsas, andmete vähesust arvestades, peaksid olema kaunis haruldased, ainult enam venestunud vepslaste keelele omased. Viimast võib ehk järeldada sellest, et enamik nende kohta käivaist näiteist on pärit kirjakeelest, niisiis venekeelse hariduse saanud vepsa intelligentsilt. Kuid tundub, et ka kirjakeel püüab oma ideaalkujus vältida vn. prefiksids kui vähe-rahvakeelseids võõrelemente. Vepsa kirjakeelt normeerivad tööd³⁷ ei anna laenprefiksids-ainestikku. Ka allakirjutanule kättepuutunud mitmes muus vepsa õppe- raamatus³⁸ (pääle ülemal-tsiteeritud LitHr) pole olnud märgata prefiksids tarvitamist. Esinemise võimalikust harvusest hoolimata on vn. prefiksids vepsas siiski teel huvitavale kodunemisele, vepsa omade verbi määravate adverbids funktsioonidsesse sattumisele, mis nähtub järgnevast vepsK³⁹ Šimgärve näitest: *poigazę ivan tegi do kurikon* 'Poikansa I. teki kurikan valmiiksi' (vrd. vn. *додѣлать, додѣлывать, что, оканчивать отдѣлкой, работой...*). Siin prefiksids (*do*) kujunemine verbi järel esinevaks määrusadverbiks on juba ilmsesti vepsa omapõhjaline (vrd. e. *tegi valmis!*) areng. Mis muidu veel puutub vn. *do-, pere-*⁴⁰ > vepsa *do-, pere-* suhteisse, siis mingisuguseids häälikulisi küsimusi ega kahtlusi selle ilmse rinnastuse juures ei kerki.

³⁷ Näit. F. A. Andrejevi Vepskijan grammatikan openduzkirj (1934), M. Hämäläise ja Andrejevi Vepskijan kelen grammatik (1934) ja samade autorite Vepsa-venähine vajehnik (sõnarm., 1936).

³⁸ Näit. V. Romanov'i tõlgitud Geografian openduzkirj I (1934), Andrejevi lugemikus Literaturnij hrestomatij... II cast' (1935) jt.

³⁹ Kettunen-Siro, tsit. t., lk. 105.

⁴⁰ Nende vn. prefiksids resp. prepositsioonids ajaloo kohta vt. W. Vondrák, Vergleichende Slavische Grammatik II, lk. 301—2 (*do*) ja 310—311 (*prě*).

Ülevaadet lmsm. keelis leiduvaist ieur. laenprefikseist lõpetades võime konstateerida, et laenprefikseid leidub ainult eriti tugevate võõrmõjude aluseis lmsm. idioomides, nimelt just kakskeelseil keelealadel. On ju morfoloogiliste elementide laenud, millede hulka igatahes kuulub (verbist või noomenist) lahutamatu laenuline prefiks, üldiselt just eriti sügavale juurdunud võõrmõjustuste tulemuseks⁴¹. Selt seisukohalt pole imestada, et laenprefiksud on nii püsivalt, nagu nägime, kodunenud liivis, milline keel läti mõjudest läbiimbununa läheneb juba segakeele-tüübile⁴² ja kuulub pikemat aega kaht keelt (liivi, läti k.) kõnelnud rahvale. Eriti maksab viimane väide väljasurnud Salatsi lv. murde kohta, milles — nagu eespool mainisime, ja nagu seda on konstateerinud juba *Wiedemann*⁴³ — laenprefiksud on olnud eriti kodused. Põhja-Läti e. murdesaartel, nn. leivu murde alal, kus kohtame läti laenprefikseid, on kahe keele (läti ja eesti) kõrvutisel tarvitamisel niisamuti väga vanad juured: sama *Wiedemann* on juba a. 1869⁴⁴ tõdenud selle ala kauasemat kakskeelsust. Kõnelematagi kreevinite vaidlematust kakskeelsusest, mille tulemuseks olnud laenprefiksute kohta ainult nende keelejäänuste kahjuks väga puudulikud ülestähendused ei suuda anda kuigi kindlat tõestusmaterjali. Kakskeelsust (vene ja vepsa k. kõrvutist oskust) esineb kindlasti ka, eriti noorema põlve keeles, vepsa k. alal, kus leidub üksikuid vn. laenprefiksute sugemeid.

Lõppeks rõhutatagu veel kord, et nende ridade siht on olnud üles tõsta lmsm. laenprefiksute küsimus leksikaalse-morfoloogilise probleemina. Kõrvale on seepärast siin jäänud prefiksute funktsioonilise külje käsitelu (kas või näit. laenatud prefiksute aspektiväljenduslikud ülesanded jm.), mis nõuaks hoopis rohkemat ruumi ja aega, kui on olnud lubatud käesolevaile ridadele.

⁴¹ Vt. näit. *H. Paul*, *Prinzipien der Sprachgeschichte*⁴, lk. 399—400 (§ 282).

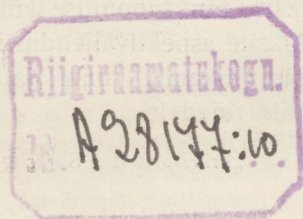
⁴² Vt. *Setälä*, *Tietosanakirja V*, veerg 958—9; vrd. viimati ka *Loorits*, *VLL*, lk. V—VI.

⁴³ *LGr.*, lk. XCV.

⁴⁴ *Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg*, Tome treizième, veerg 500.

Préfixes verbaux empruntés à l'indo-européen par les langues fennobaltiques.

L'étude donne un aperçu sur tous les préfixes verbaux empruntés par les langues fennobaltiques à l'indo-européen et ayant attiré l'attention de l'auteur. Les préfixes verbaux inséparables originels ne sont pas propres aux langues fennobaltiques, comme d'ailleurs en général aux autres langues finno-ougriennes non plus (p. 3). En estonien et en finnois littéraire on peut apercevoir certaines traces de dérivations verbales à préfixe traduites (p. 4). Suit un aperçu des préfixes empruntés par le live au letton (*ais-*, *ap-*, *at-*, etc.; p. 5—12 on présente un choix de matériaux d'après les phénomènes les plus typiques, en donnant entre parenthèses les correspondants lettons de chaque verbe live à préfixe); on examine ensuite leur aspect phonétique, l'origine de ces verbes à préfixe empruntés par traduction, (p. 13), leur fréquence dans la langue populaire live (p. 13—14), la présence des préfixes verbaux dans le live littéraire (dans la langue moderne ces préfixes sont visiblement évités comme étant des „lettonismes“, p. 14—15) et enfin on aborde la question des préfixes adverbiaux empruntés par le live au letton pour les substantifs composés et comme prépositions (p. 15). On traite ensuite des préfixes verbaux lettons dans la langue des Estoniens de la Lettonie du Nord ou Leivu (*at-*, *is-*, etc., p. 16 sqq.), en s'arrêtant aussi sur l'emprunt des mêmes préfixes-prépositions pour les constructions nominales; on aborde l'emprunt pur et simple, du letton, de verbes à préfixes dans ce dernier dialecte letton et en live (*patikkama* < *patikt*, *apküop* < *apküopt*, p. 188), etc. La présence d'un préfixe emprunté au letton dans le parler, aujourd'hui disparu, des Votes de Lettonie est douteuse (p. 20, un seul cas avec le préfixe *sa-*). Les préfixes empruntés au russe ne sont passés que dans les langues fennobaltiques le plus fortement influencées par le russe (préfixes *do-* et *pere-*, p. 21), et le nombre en est limité. Les préfixes verbaux qu'on a commencé à former dans le vepse littéraire récemment, semble-t-il, sont évités les derniers temps comme étant des slavismes. Pour finir on constate, en s'appuyant sur les préfixes d'emprunt traités plus haut, qu'un emprunt de ce genre suppose évidemment un stade d'influence étrangère particulièrement forte, un bilinguisme étendu, comme c'est le cas dans les langues fennobaltiques ayant emprunté des préfixes (connaissance de la propre langue et d'une langue étrangère: à savoir le letton chez les Lives et les Estoniens de la Lettonie du Nord, — le russe chez les Vepses).

A 28.177:10

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00050960 0

www.books2ebooks.eu